

ОМЕЛЬЧЕНКО-КЕІВАН-ЖИЛА

До
Шевченківських Роковин
(ЗБІРНИК СТАТТЕЙ)

ВІННІПЕГ

1953

ВИДАННЯ "НОВОГО ШЛЯХУ", ВІННІПЕГ, КАНАДА

ОМЕЛЬЧЕНКО-КЕЙВАН-ЖИЛА

ДО ШЕВЧЕНКІВСЬКИХ РОКОВИН

(Збірник статей)

Вінніпег

1953

Видання "Нового Шляху", Вінніпег, Канада.

Дорогим біанству
Романові та товарі Беню - березовським
на честь згадки - Зв. Мельчук
Будинок, березень 1955.

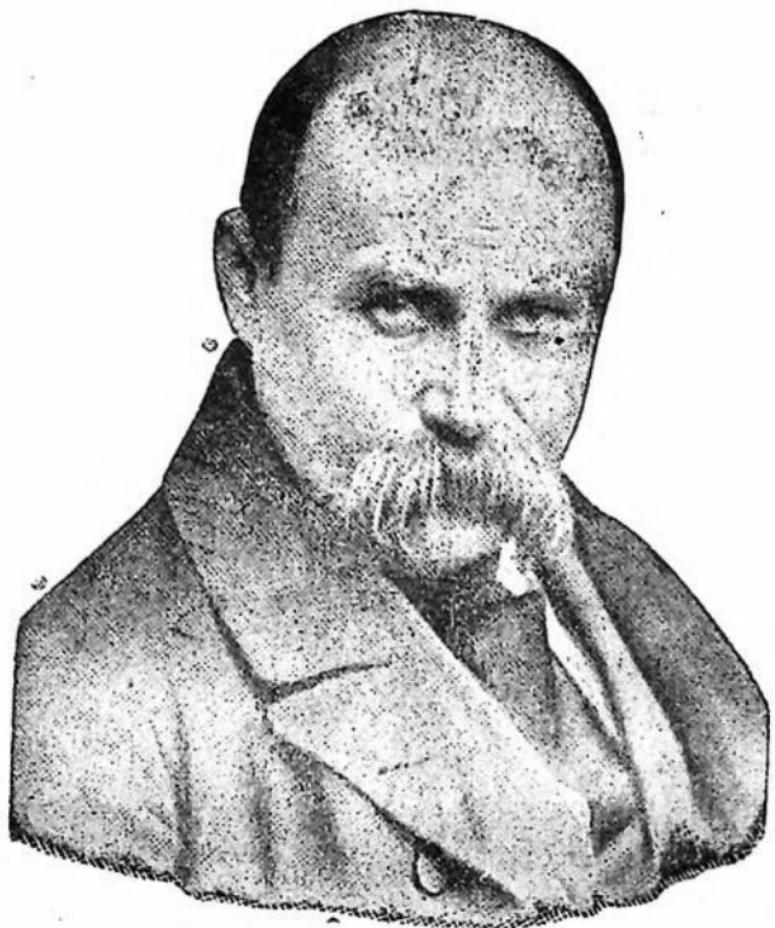
САМООСВІТНЯ БІБЛІОТЕКА

Ч. 8 - 9

Тираж 6000 прим.

Друкарня "Нового Шляху"

Printed by the New Pathway, Ukrainian National Publishing Co. Ltd.
Winnipeg, Man., Canada.

M. Mibrani Rq

ТИМІШ ОМЕЛЬЧЕНКО

ВІЩА ОСТОРОГА

Схаменіться! Будьте люди.
Бо лихо вам буде!
(Тарас Шевченко, "Посланіс")

Будьте люди! Так остерігає нас український гений думки й слова Тарас Шевченко. Цю віщу осторогу вичитусмо в усіх його творах. Повністю ж призначений їй твір — "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні мос дружинес посланіс".

Звернена до українського народу, зазначена осторога торкається також усього людства взагалі. Так є завжди з повчанням геніїв думки і слова. Обрані Прovidінням служити потребам правди й добра в людськім житті, обдаровані вони здібністю охоплювати своїм зором минуле, сучасне й майбутнє цього життя.

Природа та її закони опановують собою все людське життя. Це стверджує людина на кожнім своїм кроці, переконуючися в існуванні та діянні Творця, Живителія й Велителя світу, як його Всесили.

Кожна здорова душою й розумом людина визнає Бога та додержується чеснот добра, правди, совісти, гідності та чести. Такого визнання й додержання може бракувати тільки в тих, хто впав у божевілля зарозум-

мілости чи хворобливої жадоби слави, влади або наживи. Засліплена цим божевіллям людина стас бездушиною й бездумною твариною, або й звірем-хижаком. Для неї не існує людських почувань і людських чеснот. Вона с потворою в людськім образі, здібною на кожну жорстокість і на кожний злочин, коли йде про задоволення її божевілля зарозуміlosti чи хворобливої жадоби слави, влади або наживи. Це торкається однаково щоденности в людському житті, як і діл та поступовань державних володарів і ними кермованих режимів. За доказами не треба шукати, бо їх дас досить минувшина й сучасність людського життя взагалі та поокремих народів зокрема. Тут знаходимо взірці сваволі, жорстокості, підступу, визиску, насильства, гноблення та звірського вимордування мільйонів людности.

Але лиходійству одиниць приходить завжди кара иибениці. Ганьби її прокляття та докори власної совісти. Самозрозуміло, такого лиходійства та його жахливих наслідків цурається кожний, хто має в собі душу й розум, совість, гідність та честь.

Кожне порушення законів природи скрізь суворо карається. Доказів цього мається сила-силенна у малім і великім. Зокрема, коли йде про культурне, національне, соціальне та економічне поневолення народів різнопородним імперіялізмом, явним чи прихованим, або тими чи іншими покривдженнями в державнім ладі, то історія й сучасність засвідчують, що кожний імперіялізм засуджений неминуче на занепад і руїну. Занепад та руїна приходять то швидше, що раптовіше йде зростання імперіялізму, а для імперіялістів несуть вони то більше лиха, що гіршим є їхній імперіялізм. Так само

неминучим є упадок державного ладу, побудованого на кривдах. Цей упадок приходить то швидше й болючіше для винуватців, що гіршими кривдами він зазначився.

Як бачимо з усього повищесказаного, кожне занедбання в людськім житті вимог добра й правди, як і совісти, гідності та чести, кожна нелюдська поведінка одного з нас супроти другого, несе лиху людству, і тим, що його завинили.

Знаючи це, ми не смімо занедбувати добро, правду, совість, гідність та честь в усіх наших ділах і поступованнях у житті особистім, суспільнім, національнім і міжнаціональнім.

На це треба звернути особливу увагу тим із нас, хто в тім чи іншім засліпленні порушує вимоги добра, правди, совісти, гідності та чести в теперішнім тяжкім змагу українського народу за визволення з-під тяжкого ярма лютого імперіалізму наших вооргів; ворогів нашої культурної й національної волі та всеукраїнської державності, наших соціальних і економічних прав, як і нашого життя та розвитку по власних потребах і вподобі. Несучи таким своїм поступованиям в українські ряди ядро незгоди, розбиття та братніх міжусобиць, руйнують та розбивають ці сліпці українські національні сили, б'ють ножа в спину нашого визвольного змагу та стають мимоволі союзниками гнобителів українського народу. Цим поповнюють вони особисте й національне самогубство, безглаздне, ганебне, сьогодні моральне, а завтра й фізичне, в концтаборах чи катівнях ворогів. Їх остерігає від такого злочину та лиха наш великий національний будитель, учитель і пророк такими словами свого “Послання”:

"Схаменітесь, недолюдки,
Діти юродиві!

— — — — —
Розкуйтесь, братайтесь!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немас
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!

Тут маємо ще раз доказ пророчих сил нашого генія думки й слова Тараса Шевченка. Сказане ним перед ста роками стосується точнісенько обставин і подій у теперішнім стані української національної справи.

Це означає, що кожному з нас треба ознайомитися докладно з "Посланієм" Тараса Шевченка, читаючи його уважно та вивчаючи "од слова до слова", не минаячи "ані тітки, ніже тії коми" (з Послання).

Звернене насамперед до українського народу, "Посланіє" торкається головним чином української провідної верстви — нашої інтелігенції. Висунена обставина й подіями на чоло життя й розвитку свого народу, вона має своїм святим обов'язком дбати про задоволення усіх потреб цього життя та розвитку. Таке дбання мусить додержуватися непохитно природних шляхів здійснення української національної ідеї, уникаючи наслідування чужих взірців, розбіжних тим чи цим із українською національною вдачею, культурою, історією та традицією. Тут рішучо недопустиме примінення вигадок людської зарозумілості, бо це веде неминуче до невдач, тягнучи за собою лихі наслідки для українського народу.

“Посланіс” — Т. Шевченка написане 14 грудня 1845 року, — понад сотню років тому. Проте сказане в ньому є точнісеньким відображенням того, що переживає тепер людство взагалі, а український народ зокрема. Тут маємо ще раз доказ пророчості думки, слова та зору нашого великого Кобзаря. Цей дар Божий відчував він у собі й сам, як показує сказане в призначенні “Посланія” — “і ненароденим землякам моїм”. Звідси випливає, що “Посланіс” є великої ваги й для української сучасності. Тому мусимо з ним докладно ознайомитися та розібратися у висловлених у ньому думках нашого національного будителя, вчителя й пророка.

Починається “Посланіс” вказаним причин лиха в людськім житті взагалі та в житті українського народа зокрема. Вказуючи ці причини, повчає Тарас Шевченко також, як треба від того лиха рятуватися.

Але люди не хотуть, чи нездатні його слухати. Навпаки вони самі спричиняються далі своїми ділами й поступованими до власного лиха. Цим боліс й муочиться тяжко наш пророк. Свої муки виливає він у пальних і високопоетичних словах “Посланія”.

“Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгуєть,
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма. Ор'ють лихо —
Лихом засівають ...
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!
Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!

Ці слова “Посланія” стосуються повністю людського життя нашої сучасності, в народах і між народами. Скрізь тут зустрічаємо різний образ торгу людською правдою, волею, долею і кров'ю. Цей гріховний і ганебний торг відбувається переважно під плащиком тісі чи іншої ідеї, почали за допомогою різнопородних програм партійних або державних. Такі програми переростають своєю привабливістю одну одну. По них мав би запанувати серед людства вже рай.

На ділі ж шириться тут безупинно пекло незгоди, ворожнечі та боротьби всіх проти всіх, на полі культурнім, національнім, соціальнім, політичнім і економічнім. Це тягне за собою занепад духової культури людства, людських чеснот і людського добробуту, або й повну руїну культурного життя та розвитку в народах і між народами.

Така руїна була б загином і всіх форм та чинників народнього життя, суспільного, національного й міжнаціонального, державного й міждержавного. Це треба зрозуміти нарешті кожному, щоб перевірити вчасно свої діла й поступовання, направити заподіяні гріхи й помилки та уникати їх у майбутньому. В іншому випадку, руїна народнього життя й розвитку задушить неминуче і тих, хто їх спричинив.

Тарас Шевченко, дбаючи про людське добро, намагається зберегти в людині душу й розум, совість, гідність та честь. У цім намаганні, дає він віщу осторогу: “Схаменіться, недолюдки. діти юродиві!”

Даючи нам таку осторогу, великий Кобзар України повчає зараз же у своїм “Посланні”, як треба цій осто-розі слідувати, не тільки з погляду загальнолюдських

потреб вільного життя та розвитку, а й із таких же потреб національно українських. Щоб ці потреби відчувати й розуміти разом, повчас нас “Посланіє” любити Україну щирим серцем і в її руїні. Така любов переростає звичайну тягу людини до рідного, робить їй готовою боронити рідне від кожного лиха та озброює вірою в потребу й успіх цієї оборони при кожних обставинах. Пройнятий сам такою любов'ю, готовістю та вірою у своїм змагу за волю національного життя й розвитку українського народу, Тарас Шевченко повчав в “Посланії” тому ж і нас.

“Подивіться на рай тихий,
На свою країну;
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкүйтесь, братайтесь!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немас
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!

Отже, хто любить батьківщину і в її лихові, з готовістю боронити рідний край і народ від того лиха, та з вірою в потребу й успіх такої оборони, той мусить розірвати кайдани, що ними опутують його особисті чи партійні амбіції та інтереси, або якась надія на привабливі чужі гасла чи допомогу. Він мусить брататися з вірними синами своєї батьківщини, щоб спільними силами вибавити рідний край і народ від руїни та лиха, привернувши їм правду, силу й волю державного народу.

Хто з нас стас на такий шлях вірної служби Україні

своїми ділами, той може спокійно читати наступні слова “Послання”:

“А ви претеся на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. Волі! Волі!
Братерства братнього...

Найшли,

Несли, несли з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Та й більш нічого... Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонялись!
А хилитесь, як і хилились!
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосіїв...”

Ці рядки послання є віщою осторогою для тих, хто живе й діє чуттям без розуму. Захоплюючися різними гарними словами чужинців про правду й волю, вони не вдумуються в їхню ширість і в можливості та наслідки переведення цих слів у життя. Тому такі легковажні та безрозсудні люди здатні тільки привести з чужини в Україну “великих слів велику силу, та й більш нічого...”.

Оцінка засоромлююча та сумна. З такими своїми синами годі українському народові добитися відновлення своїх загальнолюдських і національних прав вільного життя та розвитку, і стати повновласним господарем у власній державі.

Ще гірше мається з тими українцями, що переймають нерозважно та ширять серед українського народу не тільки “великих слів велику силу”, про правду й волю, а беруться переводити ті слова в життя, засліплени чужими впливами. В цім засліпленні не помічають вони в своїй діяльності розбіжності слів із ділами, що несуть

українському народові незгоду, розбиття, кривди та неволю.

Таким чином добрі наміри зводяться до лихих вислідів скрізь там, де ідуть на осліп за чужими впливами, пройнятими злими завданнями. Тут саме і лежить небезпека для необачних, засліплених захопленням, борців за правду й волю свого народу опинитися на послугах його ворогів і гнобителів.

Ясно, що такої ганьби не допуститься, чи від неї найшвидше відсахнеться, кожний, що має здоровий розум, совість, гідність та честь. Де цього немає, там зводиться людина на тварину, з усіма лихими наслідками для її оточення й для неї самої.

Тут прийшли ми знов до залежності долі українського народу від нас же самих. Будемо ми людьми з душою, розумом, совістю, гідністю та честю, то знайдемо сили, шляхи та засоби перебороти й теперішнє лихоліття українського народу, як і теперішню руїну України, щоб добитися знов своєї правди, волі та державності.

Для цього мусимо ми бути собою завжди сестрами й братами, злютованими братньою любов'ю в одну велику українську національну родину, вірну та віддану Матері Україні. Така любов між нами і така відданість Україні витворюють собою нашу національну єдність та міць. Де вони є, там панує в родині згода та добробут, а з ними й сила нації. Сила ж нації є завжди передумовою, оборонцем і запорукою її правди, волі та державності.

Натомість кожна незгода та ворожнеча в рядах народу розбиває його національну силу та несе йому слабість. А де слабість національна, там завжди неволя, недоля та злидні!

Це всі ми добре знаємо й про це скрізь промовляємо та пишемо. Проте ганьба та зло незгоди розбивають уссе новоукраїнську національну єдність та силу, на радість і користь наших ворогів-гнобителів. Це тоді, коли нас усіх однаково гнобить лихо бездержавності й рабства на рідних землях, чи поневіряння на еміграції.

Одна небезпека збиває навіть звірят до купи, для спільноти оборони від неї. Ми ж виявляємо нездатність боронитися від спільнотного лиха нашими об'єднаними силами. Невжс ж ми стоймо почуттями та розумом нижче від тварин?

Невже ж цієї ганьби й цієї шкідливості для української справи не розуміють ті з нас, хто рветься в провідники української сміграції чи й усього українського народу?! Та вони ж мусять бути взірцем культурної, національної й державної добрілості, а разом із взірцем згоди та єдності в українських рядах! Коли нездатні бути таким взірцем усіма своїми ділами й поступованнями, то цим заперечують самі свою здатність бути з проводі української еміграції, не кажучи вже про провід українського народу!

Це треба нарешті збегнути претендентам на провідників, як і їхнім прихильникам. Збегнути та скаменітися, доки ще не пізно. Бо суд історії, які суд народній — неумолимі та суворі. Борони нас, Боже, від них! Таку осторогу дає нам і наш Пророк у своїм “Посланії”.

“Скаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде!
Розкуються незабаром
Заковані люди;
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!

І потече сторінами
Кров у синє море
Дітей ваших... І не буде
Кому помагати;
Одцуряється брат брата
І дитини мати;
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прохлянетесь
Своїми синами!"

Цю віщу осторогу треба прийняти до серця особливо тим із нас, хто спричиняється якось до незгоди в українських рядах, до розбиття нашої сдності й сили, стаючи цим посередньо союзником гнобителів України. Треба прийняти до серця цю осторогу й тим сліпцям серед українців, що й досі ще не побачили, хто є гнобителем України та нашого народу, не побачили його підступства та безоглядної жорстокості у винищуванні всього українського.

Але ж український народ с витвором природи та її законів. Проти них безсильні й наймогутніші тирані. Тиранів чекає таки неминуча смерть. Український же народ мас тисячоліття життя за собою, як і перед собою!

В цьому житті тисячоліть, українці приходять і відходять поколіннями. Кожне покоління робить у житті та розвиток народу свій тілесний і духовий вклад. Кожне покоління мусить платити й більшу чи меншу данину працею, боротьбою, добром і кров'ю, у віковічнім змаганні народу за волю життя і розвитку. Цього вимагають закони природи.

І наше покоління не звільнене від такого вкладу й від такої данини. Мусимо змігти виконати розумно та гід-

но цей припис законів природи, а разом і обов'язок супроти свого народу.

Розум дав нам Бог для вміння бути людиною в усіх своїх ділах і поступованнях, збрігаючи завжди самопошану до себе самого та пошану до інших. Тому то розумна людина цурається кожного лиходійства, бо це веде до потоптання чи і втрати самопошани. Тут же лежить причина, чому справді розумна людина ніколи не впадає в зарозумілість.

Прояви зарозуміlosti доказують недозрілість чи маловартність людини. На це звертає теж увагу автор "Послання", остерігаючи нас від зарозуміlosti.

"Як би ви вчились так, як треба,
То й мудрість була би своя;
А то залишете на небо:
"І ми — не ми, і я — не я!
І все те бачив, і все знаю:
Нема ні пекла, ані раю,
Немає й Бога, тільки я..."

Зарозумілість несе з собою лихо в житті кожного народу, як і в житті взагалі. Вона позбавляє пройнятих нею душі й розуму та штовхає їх на найгірші вчинки, суперечні вимогам особистої, національної і загальнолюдської совісти, гідності та чести.

Людина без таких чеснот може бути безоглядним тираном, коли почував за собою силу. Але вона здібна також перетворюватися в безхребетного червяка, щоб гнутися й вислужуватися там, де стане перед силою. Цих людців згадано в "Посланії" так: "раби, піdnіжки, грязь Москви, варшавське сміття...".

Подібне сміття знайдеться в кожного народу. Було

й є воно й у нас. Але ж є в нас і мітли, щоб це сміття вимітати.

В своїх турботах за долю України й українського народу, Тарас Шевченко повчає нас триматися твердо людських чеснот. Разом із цим часто остерігає він нас у своїм "Посланії" від ганьби й лиха зарозумілости. Це лихо далося дуже взнаки Україні й українському народові, як вичитуємо з "Послання".

"Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ката свої діти
Лі розпинають,
Замість пива — праведнью
Кров із ребер точать, —
Просвітити, кажуть, хочуть,
Материні очі
Современними огнями,
Повести за віком..."

Сказане в цих рядках стосується повністю й українського визвольного змагу в роках 1917—1921. Тоді завинила зарозумілість різних наших політиків в тому, що наш змаг не зміг увінчатися успіхом. Замість дбати про українську національну єдність та силу, зарозумільці кинули незгоду партійництва в ряди українського народу, а також здемобілізували та здеморалізували українське вояцтво.

Але українське вояцтво спромоглося таки утворити українську армію, для оборони української національної правди, волі й державності. Тоді знов же зарозумілість поокремих осіб та їхніх прибічників із рядів українського вояцтва витворила отаманію та отаманів. Ці отамани діяли кожний на власну руку, ворогуючи між собою, а то й виступаючи проти української влади. Такі

виступи вдаряли українській армії в спину, заваджаючи її операціям проти збройної ворожої навали. Тут маємо один із взірців божевілля, злочинності та ганьби зарозумілості, що заводить нею опанованіх на манівці.

Все ж таки українська армія спромоглася коло трьох років боронити батьківщину від далеко переважаючої скількістю й озброєнням ворожої навали з усіх сторін. Під напором цієї навали, примушена вона була потім піти на еміграцію, але під своїми прапорами, не схиливши їх перед ворогом.

Така сила та витривалість української армії полягала в тому, що вона однодушно та самопосвячено служила Україні й українському народові, хоч була імпровізована та складалася з вояцтва різномірного походження, яке різнилося між собою культурними вплива-ми, церковною приналежністю, соціальним і професійним станом. Цим дала українська армія, своїми ділами й поступованнями, яскравий взірець правдивого націоналізму - патріотизму, які нарід - націю й батьківщину ставляться понад усім особистим, партійним і груповим.

Так стойть воно з армією кожного культурно, національно, соціально, політично та державно дозрілого народу, як і з самим її народом. Тут потребам цілості народу - нації й батьківщини підпорядковується завжди рішучо все їхне частинне, партійне, групове. Насамперед так є воно там, де цілості народу - нації загрожує якась небезпека.

Тільки так повинно воно бути і в нас, особливо тепер, коли український нарід стойть у змагу за свою волю й долю. Тут потребуємо рішучо об'єднання всіх наших національних сил у одну могутню та непохитну

цілість. Тоді доб'ємося й шанування українського змагу чужинцями, і зокрема їхніми міродайними чинниками.

Те й друге залежить від нас самих, бо кожний народ є завжди ковалем своєї волі та долі. Хто з нас цього ще не зрозумів, хто стає своїми особистими, партійними, груповими й т. і. амбіціями та інтересами на перешкоді української національної сдності та згоди, той засвідчує цим свою культурну, національну, соціальну, політичну й державну недозрілість. Тоді позбавляє він сам себе права підносити голос на українськім національнім полі.

Ведучи до розбудови українських національних сил і до українських міжусобиць, кожна отаманія в наших рядах стає вірним союзником ворогів і гнобителів України, а цим і ганебним зрадником свого рідного народу. Ясно, що такої ганьби цурається рішучо кожний, хто має в собі совість, гідність та честь. Де їх немає, там немає й людини, а є тварина.

Але з можливістю такого стану речі помиритися годі. Життя вимагає піднесення душі й розуму людини, а не їхнього упадку. Для такого піднесення треба здобути знання та досвід. В "Посланії" не забуто й цього, як повчають наступні його слова:

"Учітесь,
. . . . читайте,
І чужого научайтесь, —
Й свого не цурайтесь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,

І не мас злому
На всій землі безконечній
Веселого дому..."

З наведених слів навчання виходить, що й наші навчання мусять бути спрямовані на добро Матері-України. Занедбуючи це, втрачаємо ми національний ґрунт під собою та стаємо безпритульними духом і тілом, скрізь чужі між чужими. В такім сумнім положенні годі знайти десь правдиве тепло й правдиву радість. Це лиха доля сироти, всім чужкої та байдужної.

Такої лихої долі уникає той, хто в'яжеться завжди, хоч би тільки духово, з Матір'ю-Україною та зі своїми братами й сестрами. Це несе добро усій великій українській родині. Сказане вичитується з кінцевих рядків "Послання".

"Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілуйте
Вільними устами!
І забудеться срамотня
Давна година,
І оживе добра слава,
Слава України.
І світ ясний, невечерній,
Тихо засіє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!"

Це благання нашого генія думки й слова, нашого національного будителя, учителя й пророка, нашого великого Кобзаря, торкається кожного українця, а зокре-

ма кожного нашого інтелігента. Особливо ж торкається воно тих із нас, кого обставини й події зробили працівниками чи й керівниками в українськім національнім житті, культурнім, громадськім, партійно-політичнім.

В житті й розвитку кожного народу припадають завжди великі завдання й велика відповідальність на його інтелігенцію. Це підкреслюється також у "Посланії", де інтелігенції уділяється багато місця, як провідній версті народу.

До неї звернена тут віща осторога не впадати в бездушність, і зарозумілість, не зазнаватися, не жити чужим розумом, а вчитися, як трсба, щоб мати свою власну мудрість.

Саме інтелігенція має бути взірцем додержання душевних чеснот людини та людського розуму, зберігаючи в усіх своїх ділах і поступованнях особисту й національну совість, гідність та честь. Вона повинна знати докладно історію людства, а насамперед історію свого народу, набираючи знань та досвіду для діяльності на суспільнім полі. Це дасть їй змогу оминати різні прошахи та помилки, шкідливі для рідного народу, а цим і для неї самої. Звідси ж навчиться інтелігенція ставити завжди життєві потреби рідного народу і батьківщини над особистими, партійними, груповими й т. і. забаганками чи амбіціями. Набуваючи таким чином собі культурну, національну й державну зрілість, вона виростає на провідну верству народу своїми знаннями й ділами.

Де діє культурна, національна й державна зрілість, там знаходяться завжди шляхи й засоби для згоди та єдності народу. Згода та єдність є скрізь рішучою потребою посідання нагодом сил для здобуття, збереження та забезпечення волі свого життя й розвитку. Така

поля є основним чинником вільного життя та розвитку людства взагалі. Людська суспільність в своїм житті та розвиткові має первнем людину, основною клітиною родину, а основною спільнотою народ-націю.

Такий природний стан речі. Тому позбавлення людей, родин і народу-нації їхньої волі життя та розвитку тягне за собою неминуче занепад у житті та в розвитку не тільки даного народу, але й інших.

Тому то теперішня неволя людини, родини й народу-нації в обсязі діяння червоно-московського імперіалізму потягло за собою прояви духової й матеріяльної скруті серед усього людства. Ця скрута зростає все більше та загрожує вилитися в жахливу руїну, що під своїми звалищами розчавить держави й імперії, включно й червоно-московську. Така буде кара за порушення законів життя.

Вже найвищий час побачити наявність такої загрози можновладцям у житті народів. До них то звертається віща осторога "Послання" — "Схамніться! Будьте люди, бо лихо вам буде!" Це лихо принесе з собою суд народній, суворий, невмолимий суд! Від нього "потече сторіками кров у синє море..."

За усунення цієї загрози мусить змагатися кожний народ, кожна родина й кожна людина. Керманичем цього змагу мусить бути інтелігенція. І українська інтелігенція мусить уміти знайти скрізь і завжди шляхи та засоби бути для широкого українського загалу взірцем згоди та єдності у змагу за збереження в народі духових і матеріяльних сил вільного життя та розвитку.

У виконанні такого величного й відповідального перед Богом, рідним народом і людством обов'язку, наша інтелігенція з"їде завжди зrozуміння й підпору широ-

кого українського загалу. Доказів цього дає багато у-
країнський національний змаг за волю. Треба тільки
підходити до нашого широкого загалу завжди совісно,
щиро та вміло, без зарозумілості та без прихованих на-
мірів використати його для задоволення тих чи інших
односторонніх інтересів і амбіцій. Таку нещирість укра-
їнський широкий загал завжди відчує і зрозуміс, і від
неї відсунеться її відсахнеться.

Життя й розвиток українського народу, як і кож-
ного народу взагалі, ґрунтуються на власнім тілеснім
і душевнім здоров'ї, як також на власних духових і ма-
теріяльних силах та засобах. Це життя й розвиток по-
требують для себе організації, проводу та захисту.

В погодженні з цим ідуть потреби народу в його
інтелігенції, як і її розподіл та діяльність. В першу чер-
гу іде тут про інтелігенцію, що діє на полі церковнім,
або на полі громадськім. Дбаючи про релігійні потреби
народу, в першому випадку, та про всі громадські його
потреби, в другому випадку, ліяльність культурна й гро-
мадська с основними в народнім житті. Всі інші ділян-
ки цього життя опираються на них.

Сказане торкається й життя українського народу
на рідних землях, як і його еміграції. Треба тільки за-
значити, що в еміграційній дійсності церковна й громад-
ська діяльність мають змогу свого легального, практич-
ного й корисного примінення, тоді як інші роди діяль-
ності такої змоги тут не мають. Тому кожне застосу-
вання цих останніх до еміграційної дійсності було б не
тільки марнуванням своїх сил і засобів, а вносило б сю-
ди зайлі ускладнення та труднощі. Такий стан речі тре-
ба собі уяснити, щоб поводитися відповідно в тій чи ін-
шій нашій діяльності на еміграції.

Звідси ясно, що нашим партіям і їм потрібним чинникам треба перевірити свою діяльність та її відповідні змінити. Їм треба взоруватися на партійну діяльність культурних і державних народів. В ній бачимо рішуче уникання партіями марнування своїх сил і засобів на втручання в діяльність громадських чинників. Ці сили її засоби зосереджуються на завданнях чисто партійних. Таким чином провадиться ощадна господарка партійними силами й засобами, а також уникається легковажне руйнування громадського поля, як бази моральних і матеріальних сил, також і партійного існування та діяння.

Треба нашим партіям та їм подібним чинникам зрозуміти також те, що доля українського народу і його батьківщини, а цим і доля української еміграції та наших партій, вирішується не на еміграції і не еміграцією, а тільки усім українським народом і тільки в Україні. На вирішення цієї долі можуть тільки вплинути більше чи менше, українські партії на еміграції.

Ясно, що для виконання таких поважних завдань українських партій треба знавців справи, з відповідними знаннями й досвідом. Тут запал чи демагогія дуже лихі дорадники й помічники.

Потрібних для згаданих завдань знавців справи знайдеться в теперішніх українських партіях і їм подібних чинниках на еміграції небагато, чи може й дуже мало. Подекуди може їх забракнути зовсім. Наслідком цього доцільність вимагає зведення партійних апаратів на малі, але дорослі до своїх відповідальних завдань чинники.

Проте такі чинники можуть проявити великі спроможності, коли стоятимуть на висоті своїх завдань і

обов'язків. Але й тоді далеко не зайди їм, якщо вони працюватимуть над справою у своїм замкнутім партій-нім колі, уникаючи винесення обговорення її на спільні наради обібраних для цього партіями своїх відпоручників. Тільки тут можуть усі справи всесторонньо обговоритися та погоджуватися згідно з потребами українського змагу за відродження своєї волі й державності.

Коли до таких нарад притягнути ще й відпоручники громадських організацій, то таким чином доходимо до своєрідного українського національного парламенту на сміграції. Він навіть вже існує та діє в образі Української Національної Ради. Треба ще тільки цю Раду відповідно поповнити, поширити та розбудувати. Тут наші партії та їм подібні чинники, що стоять ще останньої Української Національної Ради, мають своїм обов'язком, як і потребою власної доцільності, УНРаду визнати та вибрати до неї своїх відпоручників. Цим дастесь їм змогу вийти гідно із свого прикрого положення шкідливої гальми в розбудові сдності й сили українського національного фронту, як і в розвитку в ньому демократичних засад терпимості одного супроти другого, при підпорядкуванні доцільній волі більшості.

Рішучу потребу єдності та сили українського національного фронту визнає кожний дозрілий культурно, національно й державно українець. Такий українець знайде завжди в собі уміння дбати про нашу єдність та силу, підпорядковуючи все особисте, партійне й т. і. потребам цілості української національної справи, українського народу та України. Хто з нас не проявляє такого уміння, той засвідчує цим сам свою культурну, національну й державну недозрілість, а разом і нездат-

ність брати ту чи іншу керівну участь у теперішнім змагу українського народу за волю свого національного життя й розвитку.

Тільки єдністю та силою українського національного фронту на еміграції зможемо ми заступати гідно та корисно українську національну справу перед чужинцями взагалі та перед міродайними чинниками в міжнароднім житті зокрема. Тоді знайдемо ми тут моральну й матеріальну підпору для нашого визвольного змагу, про що мусимо старанно дбати.

При розгляді потреб і чинників українського національного фронту взагалі та на еміграції зокрема, мусимо присвятити пильну увагу основним із них. Іде тут про ділянки церковну й громадську. Перша з них дбає про задоволення потреб релігійних, а друга про задоволення потреб культурно-національних, як і потреб правної, соціальної, матеріальної й т. і. опіки.

З отгляду на те, що всі ці потреби торкаються однаково кожного українця і на еміграції, будь він безпартійний чи партійний, однаково до якої партії приналежний, діяльність церковна та громадська повинні бути завжди чинниками загально-національними, понадпартійними й понадгруповими. Вони однаково потрібні для кожного українця і мають служити також кожному українцеві однаково.

Звідси ясно, що церковна й громадська діяльність повинні бути скрізь вільними від усякої партійщини та її подібного. Порушення цього самими церковними чи громадськими чинниками, або чинниками партійними та їм подібними, тягнуть за собою тільки шкоду для української справи.

Це треба завжди добрі пам'ятати, щоб додержуватися цього свято в усіх своїх ділах і поступованнях. Взірцем такого додержання мусять бути самі церковні та громадські чинники.

Служачи цілості української національної справи, як і цілості української еміграції, церковні й громадські чинники зобов'язані також кожний бути цілістю та єдністю в собі самім і в усій своїй діяльності. Скрізь тут мусить панувати вірність та совість у виконанні своїх завдань і обов'язків, з пошаною на кожнім кроці, та в усіх своїх стосунках, гідність людини, як і авторитет зверхників.

Найвищим взірцем згоди та сдности в українськім народі, з нашою еміграцією включно, повинна бути наша церква. При вірнім та совіснім виконанні своїх завдань і обов'язків, вона не може мати незгоди чи роз'єдання в своїх рядах, бо Бог один, Христос один і український народ один.

На цім мусять ґрунтуватися всі діла й поступовання церковних працівників, священиків чи єпископів, однаково якого ступня. Де цього немає, там бракує пастирських чи архипастирських чеснот і здібності.

Такий стан речі мусять собі уяснити всі українські священики і єпископи, до ступня архиєпископського й митрополичого включно. Вони повинні перевірити уважно всі свої дотеперішні діла й поступовання, щоб усунути в них усе розбіжне з вимогами згоди, єдности та канонічного й адміністративного правопорядку в українській церкві.

Сказане торкається насамперед того обряду української церкви, де такі розбіжності набрали дуже шкідлив-

вих розмірів не тільки для цього обряду нашої церкви й не тільки для української церкви взагалі, а також і для всієї української справи. Такого гріха, засліплення та лиха не може й не сміс терпіти далі українська еміграція. Тому треба про наведення в церкві загроженій їхніми ділами й поступованими, спокою, ладу та канонічного й адміністративного правопорядку.

Слухаючи ціlostі української еміграції, наша громадська діяльність і її чинники не сміють впадати в ту чи іншу партійну, або її подібну односторонність. Вона мусить ставити завжди над усім потреби української національної справи та української еміграції. Інакше і не повинно бути там, де дбається про культурні потреби еміграції та про правду, соціальну, матеріальну й т. і. опіку в її рядах. Такого дбання й такої опіки може потребувати кожний емігрант і членожної партії чи групи. Тому громадська діяльність та її чинники мусять однаково про кожного з емігрантів дбати.

Громадську діяльність є змога провадити скрізь легальними шляхами та засобами. Тому послуговується вона та її чинники юридичними правами, що є дуже важним для них і для організованого в них громадянства.

Життя та діяльність громадських організацій відбувається по їхніх організаційних статутах. З необізначеності в завданнях і обов'язках громадської діяльності та її чинників, як також із короткозорості тих чи інших партійних і їм подібних чинників, ці статути набирають подекуди зasad і форм, що перечать зasadам і формам громадської діяльності та втягають її на різні партійницькі маnівці. Це несе з собою небезпеку руйнації єдно-

сти та моральної й матеріяльної сили українського громадського життя й діяння на еміграції.

Така небезпека с тим більша, що поле громадської діяльності є завжди моральною й матеріяльною базою для всіх інших ділянок діяльності еміграції, включно з діяльністю партійною. Тому кожне внесення в громадські організації партійної незгоди та боротьби руйнує не тільки ці організації, а й підкопус та валить партії, що спричиняються до такої руйни. За доказами цього не треба далеко ходити, бо їх дає і наша сучасність, з по-знакою в ній послаблення чи й занепаду тих або інших українських партій та їхніх чинників. Що стало загрозою для одної з наших партій сьогодні, того не минути другої із них завтра. Тому краще їм усім скаменутися.

Для запобіження шкідливого порушення недоречними статутами поокремих громадських організацій зasad і форм громадської діяльності, треба статут громадських організацій устійнити так щодо засад, як і форм. Такий устійнений статут мав би розробитися по взірцях

тів громадських організацій, що проявили свою життєздатність та успішність, на користь української національної справи і української еміграції. В залежності від обставин, цей устійнений статут може мати, в поокремих своїх точках, формальні відмінності. Однак його засади і форми в цілому залишаються незмінними.

Разом із обговоренням устійненням статуту наших громадських організацій, має йти також узгіднення їхньої діяльності так, щоб ці організації дбали завжди, спінностайно та спільними силами, про задоволення потреб українського змагу за свою національну правду, волю й державність, як і про задоволення культурних, національних та інших потреб української еміграції.

Для цього повинні створити наші громадські організації в кожній країні спільний керівний крайовий провід. Складається він із вибраних представників очолених ним організацій, з додержанням у всім демократичних зasad. Таким же шляхом і на таких же засадах твориться та діє її спільний керівний головний провід українського громадського життя на еміграції. Головний і крайові спільні керівні проводи громадського життя української еміграції творяться й діють на підставі правильників для них, затверджених всесміграційним українським громадським з'їздом.

Таке полагодження справи організованого громадського життя української еміграції є також великої важливи, що й полагодження обговореної перед цим справи української церкви на еміграції. Тому маємо своїм загальнолюдським і національним обов'язком приложить всіх зусиль для найшвидчого і найдоцільнішого полагодження обох справ. Про це мають подбати особливо усі наші церковні й громадські чинники.

З усього вищесказаного про організацію й провід українського національного життя на еміграції випливає, що ми маємо обов'язком і потребою уміло та доцільно розділити й господарити нашими силами та засобами. Цього вимагають потреби збереження та посилення нашої еміграції морально й матеріально. Того ж вимагає добра слава та потреби успіхів українського змагу за відродження національної волі й державності України.

Для успішного виконання всього цього, мусимо додержуватися твердо людських чеснот у всіх наших ділах і поступованнях, в житті особистім, суспільнім, національнім і міжнаціональнім. Скрізь тут мусимо ми

вміти парувати в собі доцільно голоси душі й розуму та опановувати завжди наше серце, однаково здібне на добре й лихе. Не дурно ж каже наша народня мудрість:: дай серцю волю, — заведе в неволю!

Ці слова народньої мудrosti торкаються безперечно і нашого емігрантського життя та наших діл і постулювань у ньому. Тут йдемо ми часом на осліп за поривами серця, забиваючи послухати наперед ще й голосу розуму. Тому витрачаємо багато наших сил на суперечки чи й міжусобиці, замість у братній згоді та об'єднаними силами дбати про успіх українського змагу за відродження волі українського національного життя й розвитку, в нашій самостійній українській державі.

Едність дас нам силу. Сила ж народу здобуває та забезпечує його правду й волю!

Так повчас нас і український геній думки та слова Тарас Шевченко в усіх своїх творах, а зокрема у "Посланії". Тут дуже гарячо закликав він нас до згоди та єдності. Цей заклик підкреслено особливо кінцевими словами "Послання".

"Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!...
І забудеться срамстня
Давняя година,
І оживе добра слава,
Слава України.
І світ ясний, невечерній,
Тихо засіє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благає!"

Сказане в наведених рядках мусить бути для нас наказом. Цей наказ повинні ми виконати на добро України й українського народу — на добро кожного українця!

ШЕВЧЕНКО - МАЛЯР

Геніяльна її стихійна творчість Шевченка - поета притиснула собою його образотворчу спадщину на довгі десятиріччя. Наша образотворча критика, будучи під гіпнозою захоплення Шевченка його вчителем Брюловим, не намагалася вглибітися в малярську творчість Шевченка, трактуючи її тільки як реліквії по великому поетові.

Аж на початках 20 ст., проаналізувавши докладно образотворчу спадщину Шевченка, мистецтвознавці дійшли до висновку, що мистецька творчість Шевченка — це самостійна творчість, наскрізь оригінальна і його мистецькі шляхи й тематика зовсім відмінні як у Брюлова та в інших тодішніх малярів-псевдокласиків.

Тарас Шевченко — це многограний талант. Поминаючи його геніяльність як поета, він був видатним малярем, досконалим майстром гравюри, виявляв себе в скульптурі й архітектурі, виступав як талановитий актор-аматор на сцені та співав чудовим баритоном українські народні пісні. На жаль, про дві останні ділянки його мистецького таланту ми не маємо докладного уявлення, а довідуємося тільки зі спогадів сучасників Шевченка. Перефразуючи сторінки історії світо-

вої культури, ми часто зустрічамося з явищами, що один талант йде в парі з другим, а навіть бувають таланти зрівноважені так, що важко дати мистцеві притам одного таланту над другими. Такими зрівноваженими талантами були велетні італійського Ренесансу; Леонардо да Вінчі, що був не тільки геніяльним малярем та різьбарем, але й теж архітектом, поетом, співаком, інженером-винахідником, а навіть атлетом. Мікель-Андже́льо геніяльний різьбар і маляр, був теж видатним архітектором та поетом. В пізніших часах теж були зрівноважені таланти як Данте Габрієлі Россеті або Ст. Виспянський. Добрими малярськими талантами відзначалися: Гете, Готів, Мюссе, Маріме, Бодлер, Гюго, Р. Тағур та інші. Однак на малярські праці цих останніх, звертають увагу тільки завдяки їхнім поетичним талантам, без чого вони не мали б великої мистецької вартості. В Шевченка хоч не рівноважаться таланти, бо не можна ставити на одному рівні його поетичну й малярську творчість, то все ж його образотворчі здобутки є високомистецькі та є високовартісними діямантами в скарбниці української культури. І не тільки в нашій образотворчості він займає місце найвидатнішого гравера 19 ст., а й історія московського граверства починається від Шевченка.

Непогамований нахил до малярства в Шевченка проявляється дуже рано, бо ще в школі дяка Богорського. Тоді то, за десяту копійку, що заробив читанням псалтирів над померлими, купував паперу на рисунки.

“... куплю
Паперу аркуш і зроблю
Маленьку книжечку й хрестами
Та визерунками з квітками,

Кругом листочки обведу
Та й списую "Сковороду"
Або "тріс царі со дари",
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую було і плачу."

Ось який вимовний цей автобіографічний вірш. Відомо нам з автобіографії, що коли малий Тарас відмстивши на пиякові дякові за кривди й знущання — втік від нього, то взяв з собою якусь "книжечку з кунштиками", що була правдоподібно якимсь стародруком з ілюстраціями, кінцівками й заставками в дусі українського барокка або класицизму. Яка тверда й незломна постанова стати великим мистцем, була в малого Тараса! Якийсь могутній імператив заставляв його шукати вчителів, щоб навчити його мистецтва. Серед темряви нетрів кріпацтва, малий хлопець, круглий сирота, в додатку кріпак, без нічісі помочі й поради пнеться на верхів'я, до світла, до правди і краси. Дивний хлопець, заледве 15-літній, що ходить від одного маляра до другого. Не зневірюється, коли маляр у Лисянці заставляє його рубати дрова, носити воду і робити всяку роботу, тільки не малювати. Не заломлює його, що дяк Апелес, виворожив із його руки, що з нього не тільки маляра не буде, але навіть шевця чи бондаря. Мрії про мистецтво не покидають Тараса навіть тоді, як його дали за помічника до панської кухні у Вільшані, як і тоді, коли його зробили козачком у передпокоях пана Енгельгардта.

В автобіографічному нарисі до "Народного Чтення", Шевченко згадує, що будучи козачком, украденим у канторщика олівцем, він нишком зрисовував образи

сузdalської школи, що прикрашували панські покої. Нам відома подія у Вильні 6 грудня 1829 р. коли пан, вернувшись пізно додому, застав Тараса, як цей при свічці зрисовував козака Платова. За це пан брутално розправився з Шевченком, але рівночасно прийшла йому до голови думка, що добре було б мати власного мальра-кріпака, як певне джерело матеріальних доходів. Та покойовий мальр, що був першим вчителем Шевченка, завваживши в ньому колосальний мистецький талант, радив панові віддати Тараса до артиста-мальра.

На підставі здогадів видатного шевченкознавця Акад. О. Новицького, Шевченко мав вчитися мальства спершу в Яна Рустема — професора мальства при віленському університеті. Засадою Рустема було: шість років рисуй, шість місяців малюй і будеш мистцем. Виїжджаючи до Варшави, Енгельгардт (що був дуже не-посидючим) забрав із собою теж Шевченка і бувби забув про дальшу мистецьку освіту кріпака, як би не безнастанні прохання Тараса, далі вчитися. У Варшаві Шевченко вже в мистецькій робітні портретиста європейської слави Ф. Лямпі, нащадка бароккових мальрів світової слави. З цього бачимо, що Шевченко мусів мати неабиякий талант, коли цей мистець прийняв його за свого учня. Акад. О. Новицький і С. Тарнаутенко твердять, що “у Шевченка була здібність надзвичайно швидко опановувати цілком новий для нього матеріял, у досі незнаних галузях”. На жаль, крім портрету батька (з підписом “се мій батько”) виконаного у Вильні 1830 р. та портрету Енгельгардта з 1829 р., нічого не осталося з Шевченкових рисунків, зроблених у Вильні та у Варшаві.

Нам відомо, що в Петербурзі — Енгельгардт віддав Шевченка — тоді 17-літнього юнака до цехового майстра Ширяєва на 4 роки. В автобіографічній повісті "Артист", Шевченко відмічає, що Ширяєв "у своєму цеху не останній майстер і по вміlosti і по гrotvi". Це була людина груба й матеріалістична, без ніяких гуманних почувань. Побут у Ширяєва, це була велетенська втрата часу для геніяльного Тараса, бо що ж він міг навчитися у такого ремісника, що заставляв своїх учнів малювати покої, а навіть паркани? Але внедовзі прийшла нагода вибитися Шевченкові на верх. Коли архітектор Кавос реставрував Великий Театр у Петербурзі, Ширяєву доручили малярські роботи. Тоді Шевченко виявився як дуже добрий рисівник і виконував всі орнаменти й арабески на пляфоні та у фойє театру, а Ширяєв витинав трафарети згідно з рисунками Шевченка.

Та Шевченко прагнув справжнього мистецтва і тому бігав перед сходом сонця до "Літнього Саду" і зрисовував природу зі статуй грецьких богів, що прикрашали цей парк. Там і зустрів його випадково земляк — маляр Іван Сошенко, що заважило на викупленні Шевченка з кріпацтва та вступі в Академію Мистецтв. Шевченко вже мав до того часу солідну малярську підготову, що доказують два образи (портрет Є. Гребінки й невідомої пані) виконані по майстерному акварелею в 1837 р., а на підставі позиченої в Сошенка "Історії Греції" виконав композицію "Цар Едіс", і то виконав її по фаховому. Своїм велетенським талантом зампонував він професорам Академії О. Венеціянову, а передусім К. Брюлову, що був тоді корифеєм російського мистецтва і вони зайніялися долею геніяльного кріпака.

Дальші події нам відомі. Брюлов намалював портрет поета Жуковського, цей портрет пущено в лотерію і за гроши — 2,500 рублів куплено Шевченкові волю.

Треба підкреслити, що тільки завдяки колосальному малярському талантові, Шевченко вийшов із нетрів кріпацтва на ясний вільний світ. В своєму щоденнику - журналі, пише він пізніше про себе: "Я з брудного горища, я нікчемний замурзанець, перелетів на крилах в чарівні залі Академії Мистецтв. Сам тепер не йму віри, а дійсно так було". Шевченко став студентом Академії і найулюбленишим учнем Карла Брюлова. Яка ж була тоді Академія Мистецтв у Петербурзі та які люди творили й презентували тодішнє російське мистецтво? По полтавській катастрофі 1709 р., що припечатала долю української державності, цар Петро I. почав нищити всі мистецькі надбання в Україні — особливо, все те, що носило п'ятно гетьмана І. Мазепи, а на фінських болотах (на костях козацьких) збудувавши столицю Петербург — проломав "вікно в Європу". Його наступниця Катерина II., що продовжувала політику Петра, розуміючи важливість мистецтва, указом з 1764 заснувала "Академію Художеств" в Петербурзі. Хто ж міг тоді бути основоположником цієї Академії, коли Росія своєю культурою :ялощо перевищала примітивні сибірські племена? Очевидно, що ролю довелося відіграти українським мистцям.

Москва (що й колись мала диявольські методи) хитрими обіцянками, а то й насильно спроваджує з України видатних мистців, що стають вчителями й творцями московського мистецтва.

Видатний різьбар Іван Мартос був першим ректором цієї Академії, геніяльний маляр - портретист Дмит

тро Левицький, який дорівнював мистцям світової слави як Рейнолдс або Генсборо, Ант. Лосенко — учень Давіда в Парижі, В. Боровиковський та цілий ряд інших мальярів-класиків, принесли їй защепили в петербурзьку Академію класичний стиль. Коли ці мистці повмирали або опустили петербурзький ґрунт (І. Соблучок), то московські мистці, що перебрали в свої руки керму Академії та мистецького життя в Росії, не спромоглися на нові мистецькі вислови, і класицизм панував там навіть тоді, коли в Європі вже давно народилася нова мистецька дійсність. Отже петербурзька Академія це не було своєрідне московське явище, а тільки це була передача спізнених мистецьких напрямків Зах. Європи (в цьому випадку класицизму), а брак психічної спроможності збагнути духа класичної доби — створив педантичний та сухий стиль — псевдо-класицизм, представником якого, був К. Брюлов, коли Шевченко вступив у мури Академії. З тодішніх професорів Академії як Ф. Бруні, П. Басін чи В. Шебцев, треба згадати про старенького О. Венеціянова, українця родом з Ніжина, учня В. Боровиковського, що прокладав собі шлях — минаючи псевдо-класицизм, прямо до реалізму. Венеціянов дуже багато прислужився до викуплення Шевченка з кріпацтва. Мист. напрямок Венеціянова найбільше підходив Шевченкові, але він вибрав Брюлова, мабуть, під впливом свого друга Сошенка, і може йому заімпонувала та слава, а вірніше рекляма, якою тоді втішався Брюлов — автор “Останній день Помпеї”.

Досліди виявили, що Брюлов дуже мало навчиз Шевченка. Шевченко прийшов до Академії вже як завершений рисівник, бо коли він взявся вперше рису-

вати людський кістяк, то за два дні виконав виразніші й вірніші рисунки, ніж зразкові літографовані речі професора Басіна. Теж надзвичайно скоро й легко схопив лінійну перспективу, а пізніше на диво легко за своїв техніку, а що найважніше стиль і дух офорту — каже С. Тарнауценко. Малярства теж небагато міг Брюлов навчити Шевченка, бо як каже Акад. О. Но-вицький, Брюлов не був колористом і малював більше на ефект. Своїх учнів упроваджував в античний світ — далекий від сучасних актуальних тем і не дозволяв брати тематику з життя. Коли Шевченко прочитав “Історію хрестових походів” і на цій підставі зробив композицію, Брюлов був з того незадоволений. І Шевченко перебуваючи в чужій - далекій від реального життя атмосфері, бунтувався проти неї. Йому винижалися безкраї степи України, високі могили й Дніпро “широкий та дужий”. У своєму серці він леліяв свого “Кобзаря” та виношував “Гайдамаків”. Він скоро зрозумів, що псевдо-класицизм — це чужий стиль і заслабий, щоб став могутнім протестом проти поневолення його рідного народу. Тоді Шевченко не тільки починає писати, а й свою образотворчість спрямовує на свій власний шлях, що яскраво виявляється вже під час першої подорожі в Україну.

Будучи студентом Академії, Шевченко все ж мусів підлягати її приписам та малювати в дусі академізму й виконувати композиції: “Смерть Сократа”, “Діоген в бочці” та інші, але був він занадто сильною індивідуальністю, щоб Академія та Брюлов могли його формувати по своєму. На свої мистецькі шукання він знаходив відповідь у творчості голландського генія

світло-тіні Рембрандта і з його архітворів черпав надхнення. Це видно досконало з його рисунків - студій з акту, які виконав так чудово, так тонко — до нюансів відтворив людське тіло у всяких позах і так майстерно розподілив світло-тіні й реклекси, що не кожний професор Академії міг так нарисувати. За свої феноменальні рисунки дістав срібну медалю в 1839 р. Вдруге був нагороджений у 1840 р. за композицію "Хлопець-сирітка, що ділиться куском хліба з собакою", а втретє 1841 р. за образ "Циганка ворожить дівчині". В р. р. 1838-43 повстали його високомистецькі твори. Олійний образ "Катерина", що була не ілюстрацією до одноіменного поетичного твору, а самостійним мист. твором. "Селянська родина біля хати", потрактована майже імпресіоністично. Тоді виконав мистецьку ілюстрацію до оповідання Гр. Квітки "Знахор", около 30 ілюстрацій до книжки Полевого "Історія князя італійського" і до його "Рускіх полководців" 12 портретів, гравюру "Король Лір", акварелю-ілюстрацію до "Полтави" Пушкіна та інші. Під час першої подорожі в Україну 1843 р. зміняється діапазон його малярської творчості. Малює пейзажі, яких передтим не малював і виявляється на всю широчінь як портретист. Намалював понад 20 портретів — половину олійними фарбами, а решту акварелею, сепією, олівцем, та пепром. Найзамітніші з них це: пані Горленкової, Рєпніних, Закревських, високомистецький портрет Маєвської, Дунін-Борковського та інші, в яких досконало розв'язав проблему рембрандтівської світло-тіні. Багато зарисовував пейзажів, що збереглися в двох альбомах. Це рисунки, з яких опісля виконав образи олійні, акварелею, сепією та гравюри — аква форта. Між ни-

ми с загальновідома хата Шевченка в Моринцях, "Шлях під Києвом", "На Орелі", "Будинок Котляревського в Полтаві", "Чигиринський" та "Мотронинський" монастирі, "Руїни Богданової палати й церкви в Суботові", "Чигирин із суботівського шляху", "Здвиженський монастир в Полтаві" та цілий ряд інших. В Яготині виконав майстерно свій автопортрет і кілька орієнタルних сюжетів: "Турок і одаліська", "В гаремі" і т. п.

Тоді починає виходити журнал "Живописна Україна" ілюстрована працями Шевченка. Це мала бути тритомова праця. 1. Краса України (красвиди), 2. Український побут і 3. Історія України. Та вийшов тільки один том, в якому було 6 картин: "Дари в Чигирині", "Старости", "В Києві", "Судна Рада", "Видубицький монастир" та казка "Москаль і смерть".

В березні 1845 р. Шевченко закінчив Академію, отримав диплом "свобідного художника" й повернувся в Україну. Приїхав з тріумфом як славний поет і відомий артист-малляр і гравер. Тоді починається найцікавіший і найпродуктивніший період його творчої праці. Ці два роки (до 5 квітня ст. ст. 1847 р.) були роками буйного розквіту його творчих сил, як у мальстріві, так і в поезії. Як член "Археологічної комісії" подорожував по Україні, особливо по Полтавщині й Чернігівщині й зарисовував пам'ятки старовини. Тоді теж зробив багато портретів. З красвидів та архітектурних пейзажів найзамітніші "Церква Густинського монастиря", "Церква св. Михайла в Переяславі", "Сцена на селі", "У Василівці", "Коло Седнева", "Комора в Потоках", "У Вьюниці", "В Решетилівці", "Почаївська Лавра" (2 варіян-

ти), а з портретів: Лизогуба, Катериничів (4), Товбича, Ясевича, Родзянка, та завершення кольористики — портрет пані Кейкуатової з 1847 р.

Шевченкові не чуже було й релігійне малярство. Збереглися тільки композиції “Апостол Петро у в'язниці”, “Апостол Андрей” і “Спаситель”. Носився теж із задумом змалювати всі пам'ятки Києва, але для цього не стало вже часу. Майже на кожному його пейзажі бачимо людські постаті. Він одверто признавався, що “недостача людини, яка оживляла б картину, неприємно впливає на мене”.

Початок 1847 р. мав бути вирішальним для Шевченка - маляра. Йому висміхалася посада професора малярства в київському університеті. Та Шевченко вимагав від себе — як мистця далеко більше, ніж того, що досі створив, тому постановив поїхати на пару років до Італії, щоб поширити свій мистецький світогляд та поглибити творчий хист. Дружина Пантслеймона Куліша — Олександра з Білозерських, рішилася продати всі свої клейноди, щоб Шевченко мав з чим виїхати до Італії. Та сталося інакше. Дня 5 квітня (ст. ст.) 1847 р. його заарештували і замість соняшної Італії, він побачив непривітні пустелі холодного Сибіру. Дня 27 травня того ж року, видано на нього драконський присуд: в досмертні солдати без права авансу, з власноручною допискою жандарма Европи — царя Миколи I. “під строгою забороною писати й малювати”.

Хоч ця варварська заборона не осягнула своєї мети, не зламала духа Шевченка та творчої снаги, але була для нього невимовною карою. Цю кривду виливас він пізніше у своєму щоденнику. “Коли б я був у

бивник, кровопісъць, то и тоді не можна б було придумати для мене тяжкої кары. А до всього того, мені заборонили ще и малювати, відняли найблагороднішу гастину моєго життя. Трибунал під проводом самого катані іс погратив би видати такого злінного, нелюдського присуду. Август — поганин, засилаючи Назона до хижих гогів, не заборонив йому писати и малювати, а християнин Микола заборонив мені одне и друге”.

У листі до В. Репніної (з 24. 10. 1847) пише: “Гірко, нестерпно гірко при всьому цьому лихові, мені як найсуворіше заборонено щонебудь рисувати і писати (крім листів), а тут так багато нового — киргизи такі мальовничі, такі оригінальні та наївні, самі під олівець просяться... Дурію, на них дивлягись”... “Дивитися і ис рисувати — це така жука, яку зрозуміє тільки справжній мистець”.

До свого друга В. Лазаревського (20. 12. 1847) пише: “Як би мені тільки рисувати було можна, то я и не жутився б, ходив би собі в сірій шинелі, заки дійшов би до домовини”. З цього бачимо, чим було для Шевченка образотворче мистецтво. “Пришиліть альбом гистий та хог один пензель. Хог інколи подивлюся, то все ж легше стане”. Приятелі помагали йому як могли і навіть у жахливих умовах заслання знаходив людей, що його розуміли і співчували.

Обійшовши царську заборону, його приділили до Аральської експедиції на рисівника. Це була найкраща доба його заслання. Тут він зрисовував береги Аральського моря і заложив справжню мистецьку робітню в Кос - Арапі (1848 - 49). Повернувшись з експедиції, Шевченко викінчував в Оренбурзі рисунки зв'язані з експедицією, замешкав приватно, переодягнувшись

по цивільному, не ходив на муштру та портретував мешканців Оренбурга. Але в квітні 1850 р., на донос до вищої влади, в Шевченка зробили трус, його арештували й заслали до Орської кріпости, де він перебував у жахливих моральних умовах, повних 7 років, себто до свого звільнення. Багато його речей сконфіскували та зничили і часто робили труси, чи часом не малює або не пише.

В цьому довгому й найгіршому стапі заслання, Шевченко щоб “рятувати себе від живої смерті”, взявся до скульптури. Матеріал був: глина і віск. Створив кілька різьб і барельєфів. З них знаємо про “первака”, “Тріо”, “Бик з киргизом”, “Спаситель, що молиться”, “Христос мордований жидами”, “Іван Христитель”.

Хоч Шевченко називав свої різьби “пренечепурним ділом”, або “нікчемною штukoю”, то знаючи колosalний талант його, можемо сміливо твердити, що його різьбам напевно не бракувало експерсії. Незважаючи на строгу заборону, Шевченко все ж нишком писав і рисував. В своєму щоденнику писав:

“Однакож дивне єве всемогутнє покликання. Я зінав добре, що живопис (малярство — I. K.) є моїа будуга професія, мій хліб насущний. І замість того, щоб вивчити її глибокі тайни, я складав вірші, за які мені ніхто ані гроша не заплатив і за які накінець позбавили мене свободи, а які я, незважаючи на всемогутнію нелюдську заборону, все таки нишком складаю. Справді дивно невгомонне покликання.”

Всі його малярські праці доби заслання творять окрему групу. Ця група своїми сюжетами відмінна від попередніх. В пейзажі замість України — киргизькі степи, замість Дніпра — Аральське або Каспійське море. В

жанрах замість українців — киргизи, а навіть портрети того часу, особливо автопортрети відмінні, бо Шевченко в солдатській шинелі і змінене його обличчя під тягарем довгого терпіння й поневіряння. Його автопортрети — глибоко психологічні і мають для нас неоцінену вартість. Завважується на заслані нова відміна жанру: бачимо самого Шевченка серед зображеніх ним персонажів (“Шевченко в кибітці”, “Шевченко й киргизи з котом”, “Шевченко й байгуші” та “Шевченко з товариша-ми в наметі”). Тут Шевченко зображає себе в дуже важких позиціях, з ногами витягнутими вперед, сидячи за-клавши ногу на ногу та зі зложеними на колінах руками. Тільки найправніші рисівники могли на таке брати-ся, і мало хто ці труднощі так близькуче переміг, як Шев-ченко.

Треба підкреслити, що йому чудово вдавалися дитя-чі портрети і можна їх сміливо рівняти з портретами Му-рілля. Красвиди його не зрівняні і за час заслання ви-конав їх около 200. Крім цього, Шевченкова вмілість і досконалість виявляється в рисунках звірят: коров, ко-ней, верблюдів та хижаків, і вони виконані так вірно, так чудово, що можуть конкурувати з рисунками славного флямандського мальяра звірят Ф. Вудермана. Остання й найбільша його мальарська праця на засланні, це вели-ка серія на 8 аркушів “Притча про блудного сина”. Була закросна на 12 картин. Ця серія чудово виконана під оглядом композиційним та світло-тіні (бістрою з ту-шем), хоч виконував їх без моделю і в найжахливіших умовах, які колинебудь міг мати якийсь мистець світу. “Притча про блудного сина” це мала бути сатира, а точ-ніше драматичний сарказм на темний московський ку-

пецький стан. В цій тематиці, Шевченко сходиться з великим англійським мистцем Гогартом.

Шевченко недоцінював свого мистецького таланту, особливо на засланні. Перед своїм звільненням писав до гр. Ф. Т. Толстого:

“Всемогутній і премилосердний Господь не лишив мене здоров'я в цій довголітній пробі; Він дав мені змалку несвідому любов до прекрасних штук, а тепер посилає мені любов свідому і світлу та силу як діамант. Творчим артистом я не можу бути; про таке щастя було б нерозумно й думати. Але я по приїзді до Академії, при помогі Божій та добрих і світлих людей, буду ритівником а laqua tinta. Уповаючи на ласку і поміг Божу, сподіюся зробити що - небудь достойне улюбленої штуки, ширити через ритівництво славу великих артистів, ширити серед суспільства смак і любов до доброго й прекрасного. Це моє єдине, незмінне змагання”.

Коли Шевченка остаточно звільнено (21 липня 1857), він вертається до Петербурга. Аж влітку 1859 р. дістав дозвіл повернутися в Україну. На жаль, довго не побув там, бо грозило йому нове арештування. Тому довелося жити в Петербурзі до смерти. Дуже короткий був цей останній етап життєвого шляху Шевченка, але повний творчої праці. Хоч неволя зламала його здоров'я, та не зламала ні його велетенського духа, ні творчих сил. Він далі працює як маляр та спеціалізується в граверстві. Вистачило йому... одної години, щоб засвоїти всі найновіші засоби граверства від проф. І. Йордана, і за дуже короткий час його випередити в гравюрі акварфорта. І майже за перші вправи (“Свята Родина” Мурілля), здивовані професори Академії признали йому “дип-

лом академіка гравірування на міді". Такий був колосальний талант у Шевченка. Внедовзі стає загально признаним гравером, з яким не міг рівнятися ні один гравер у Росії впродовж цілого 19 ст. Він став єдиним представником цієї ділянки для цілого ряду десятиліть, бо не мав ні попередників, ні безпосередніх наслідувачів.

Треба згадати, що Шевченко робив теж спроби композицій з території України, як: "Хмельницький перед кримським ханом", "Смерть Хмельницького", "Мазепа й Войнаровський" та "Смерть Мазепи". Гравюри виконував з образів Мурілля, Рембрандта й сучасних йому мистців Лебедєва та Мещерського. Найкраїце таки, виходили йому гравюри з власних рисунків. Під кінець життя дійшов до такої досконалості, що під його творами "Автопортрет зі свічкою" або "гр. Ф. Т. Толстой" чи "Старець на кладовищі", міг сміливо підписатися сам Рембрандт, — кажуть мистецтвознавці. Серед розгару, серед плянів та задумів, заскочила його смерть 10 березня 1861 р.

Обсяг малярської творчості Шевченка надзвичайно широкий. Він обіймав майже всі відділи малярства: портрет, жанр побутовий, жанр історичний, жанр релігійний, пейзаж природи, пейзаж архітектури, зображення звірят, мертві природи й баталістика. Особливо виявився як рисівник та гравер-оформист. Крім цього знав способи літографії й гальванографії та був обзаним у техніками сталериту, мідериту й деревориту. Його образотворча спадщина налічує понад 800 праць. Заслуга Шевченка для українського мистецтва не тільки в цьому, що він мав колосальний талант, не тільки тому, що мув знаменитим портретистом і майстром гравюри,

а більше в цьому, що він був піонером-новатором, бо перший відкрив український побут і "своїми побутовими творами значно випередив не тільки російських мистців, а й на тлі загально европейського мистецтва першої половини 19 ст. дас нові досягнення справжнього реалізму, із синтетизованою формою, з сильною віддачею психологічних моментів і внутрішніх драматичних виявів". Проф. Д. Антонович каже, що як творець мист. напрямку і технічних засобів у граверстві, Шевченко значно випередив своїх сучасників та дав міцну основу для дальнього розвитку української графіки. І тому належиться йому одне з перших місць в історії українського мистецтва.

Можемо ствердити з певністю, що малярство не шкодило Шевченковій поезії, а поезія не шкодила його малярській творчості. У нього завжди піднесення в одній галузі, тягло за собою піднесення творчості в другій. Періоди, коли Шевченко творив найбільше як поет, були найбільше продуктивні в області малярства і навпаки. Подібне було теж в депресії (на засланні), бо "Ars una, species mille" — мистецтво єдине, а поезія і малярство, це тільки галузі єдиного. Отже, Шевченко — це суцільна природа і не можна аналізувати Шевченка поета, не звертаючи уваги на Шевченка-маляра. Бо Шевченко ніколи не здав колізії між покликанням поета й маляра, навпаки, ці покликання зрівноважувалися в його творчих піднесеннях. Він ніколи не виливав у своїх віршах того, що малював і навпаки. Найбільше аналогії ми знайшли б, порівнюючи Шевченка з Мікельанджелом Буонаротті. Геніяльний скульптор і маляр був теж видатним поетом і як поет він не тільки займає почесне місце в історії італійської поезії, але вплив його поетичної

творчости сягас далеко поза межі Італії. Але місце між світовими геніями займає він як скульптор і маляр. В якому відношенні стоїть поетична творчість Мікельанджеля до його образотворчості, в такому відношенні образотворчість Шевченка стоїть до поетичної творчості. Як Мікельанджельо, так і Шевченко ніколи не повторяли себе в других галузях мистецтва. Під кінець треба підкреслити найважнішу рису. Шевченкова творчість як плястична, так і поетична, не служила йому засобами для заспокоєння його егоїстичних прагнень. Не було це мистецтво — для мистецтва. Шевченко всіми фібрами своєї душі болів і страждав над долею свого уярмленого народу і своїм мистецтвом бажав “возвеличити малих, отих рабів німих”.

Ось як вимовно характеризує духовість Шевченка, оцей малий уривок з його поезій:

Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві і в огні
Ї окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!

Едмонтон, 14 березня, 1953 р.

БОЛОДИМИР ЖИЛА

ШЕВЧЕНКО — МОСКВА Й БОЛЬШЕВИЗМ

“Шевченко, вихований читанням “Історії Русів” Кониського, зробив із нас людей, що ненавиділи москалів”.

Пантелеймон Куліш

Творчість Тараса Шевченка пройнята великою ненавистю до Москви й до всього, що носило її ознаки, чи сприяло її розвиткові й зміцненню. Ця ненависть, це не звичайне явище, що випливало з потреб життя, це ідейна необхідність, що глибоко закорінена в українському світогляді, якого Шевченко був найкращим виразником. Він ненавидів Москву, бо це була для нього чужа й ворожа сила, що залила його рідний край, заграбувала історичні вольності, знищила славних лицарів, розкинувши кістки їх по всій великій імперії, розтоптала її велику культуру, а вільний народ зробила кріпаками. І тому, все, що московське, викликало в Шевченка погорду, він критично оцінював її політичну систему, її суспільно-економічні порядки, її культурні надбання, її мову, а що більше психічне наставлення московських людей та схильність до варварських учинків. Ця погорда й ненависть ще більшим вістрям звертається проти тих українців, які “для лакомства нещасного”

служать Москві та працюють проти свого народу, помогаючи ворогові нищити свій край і його надбання.

Шевченко не уявляв собі “із ворогом по правді жити”, він не шукав шляхів до нього, він часто питав: “брат чи ворог”, як це згадус студент Кенджинський, що познайомився з Шевченком в 1846 році.

Московські царі були для його підлими й нікчемними, він в обуренні та в ненависті пише:

“Це той Перший, що розпинав
Нашу Україну,
А Вторая доконала
Вдову сиротину.
Кати, кати, людоїди!”

Такими він бачив царя Петра й царицю Катерину, для якої він не щадив епітетів, вона для нього “голодна вовчиця”, що обдирала політично Україну. Також і цар Микола і його син, яких Шевченко зновував особисто, були для нього ворогами, він їх ненавидів та сміявся над ними:

“Цар цвенъкас,
А диво царица,
Мов та чапля на болоті,
Скаче, бадъориться”.

Не оминув Шевченко й московського дворянства, вони для його “собаки”, що гризли Україну, а тайна канцелярія при Малоросійській Колегії — “потвора, жадібна крові”. Це своє наставлення Шевченко не тільки геніально висловлював у своїх безсмертних поезіях, він таким був і в щоденному житті. “Очі його палали”, коли він говорив про царя Петра, як це згадують очевидці, як наприклад, Черненко тощо.

В поемах “Сон” і “Кавказ” його обурення і погорда

перейшли в з'їдливий сарказм, він немов опанований шалом, вістрям свого гострого пера бив по московсько-татарському деспотизму, він сміявся з їх панськості й лакейства, він розкривав їх забріханість.

Це він робив не тому, щоб лише посміятись чи розкритикувати московські порядки, він виношував у своєму серці великі ідеї. Його добрий знайомий Яків Гордон писав: "Самостійна Україна була ціллю мрій, змаганням — революція". Звідси плила його ненависть, тут джерело його творчості й сила його великого перевоння.

Шевченко як дитина села, що зібрала в собі всі найкращі його духовно-світоглядові прикмети, залиша-лася йому назавжди вірною, чи то тоді, коли він писав, що "байстрюки Єкатерини сараною сіли" на українські села, чи то тоді, коли він радив селянам, щоб "на ту по-гану безземельну волю не квапились", бо він хотів для них крашої волі, справжньої української.

В своїй поемі "Великий Лъох", що є глибокою містерією, Шевченко збагнув, що ціль московської влади не тільки підбити Україну політично й економічно, але, насамперед, знищити її духовість, знищити її почуття як нації. Словеса, що їх він вклав першій вороні, наскрізь знаменні й пророчі:

"От - от указ надрукують:
"По милості Божій
І ви — Наші, і все — Наше."
Тепер уже заходились
"Древности" шукати
У могилах, бо нічого
Уже в хаті взяти. —
Все забрали любісінько!"

Не меншу ненависть Шевченко виношував і проти московського народу та його культури. Він розповідав багато анекdotів про москвинів та вважав їх за "нарід грубіянський, нездібний до нічого високого", а будучи в Кирило-Методіївському Братстві, як пишуть очевидці: "до ідеї поєднання з москалями Шевченко ставився задирливо й нетolerантно."

Ненавидів Шевченко й російську мову, якої вживав рідко й для не дуже важких справ. Одного разу, отримавши листа російською мовою від свого близького приятеля, так сильно стурбувався, що у відповідь написав: "Мабуть, ти давно в землях християнських не бував і доброї мови християнської не чував, що зовеш мене "закадишним" другом. Чи ж чути було колинебудь між християнами таке, брудне, паскудне слово? Мабуть, ти, батьку, забув нашу християнську мову й до щенту побісурменивсь?" Що більше він просить своїх приятелів писати йому "язиком людським" — "по нашему, бо мені і так вже остогидли москалі".

Також не по душі була Шевченкові й московська література. Він не любив Пушкіна за його поему "Полтава", в якій гетьман Мазепа змальований злочинцем і зрадником, де Пушкін оправдує Кочубея, якого, як пише Я. П. Полонський у своїх спогадах: "Шевченко вважав за звичайного донощиків". Не терпів Шевченко і творчости Острозвьского, Некрасова тощо.

В суспільно-громадському житті Московщини бачив ІІІєвченко велику пропасть, а московське товариство Новопетровська він вважає за "багно, моральну огиду". Гіркі слова пили з його душі на засланні, коли він писав: "а коло мене і одне й друге... Це скити варвари, а вдодатку ще й пияки."

За таке наставлення Москва існавиділа Шевченка, йому приходилося мучитися у в'язницях, на засланні, його геніальне поетичне слово було заборонене. Москвина боялися його й після смерти, а губернатор Київщини викликав у 1861 році впорядчика похорону моляра Честахівського й пригадував йому, що він ховав того, який мав великий вплив на українське селянство й хотів “піднести упавшу українську націю”. Зроблено докори Честахівському, що через похорон і читання творів Шевченка, він “схвилював цілий край і нагнав на поміщиків несамовитого страху й трепету, що тепер по різних укритих місцях збираються гурти підозрілих людей, які співають гайдамацькі пісні”. Також і святкування Шевченківських роковин було суверо заборонене, всякий і найдрібніший культ Шевченка був переслідований.

6

Інакше поставилась до Шевченка червона большевицька Москва. Ленін писав:

“Заборона вшанування Шевченка була такою прекрасною, чудовою і надзвичайно щасливою і вдалою мірою з погляду агітації проти уряду, що кращої агітації і уявити не можна. Я думаю, що всі наші найкращі агіатори проти уряду ніколи б не досягли в такий короткий час таких величезних успіхів, яких досягнув у протиурядовому розумінні цей засіб. Після цього заходу мільйони і мільйони “обивателів” почали перетворюватися в свідомих громадян і переконуватись у правильності того висліду, що Росія це “тюрма народів”... (Ленін: Твори. Том ХУП, стор. 324).

І так большевики з перших пір боротьби за завоювання влади в Україні взяли в свої руки Шевченка. Його ім'я з'явилося поруч із їх революційними гасла-

ми та стало з-часом жертвою фальсифікації і насильства, коли червоні почали робити з нього московського патріота.

Звичайно, большевикам не можна закинути, що вони не шанують пам'яті Шевченка. Вони друкарють його твори, ставлять нові й нові пам'ятники, справляють рік-річно ювілей, а в Каневі, де за царської влади під час роковин стояли гурти поліцай, красується сьогодні Шевченківський музей-заповідник.

Але рівночасно з тим Шевченківську творчість почали пристосовувати до умов діялектичного матеріалізму. За час большевицького панування в Україні написано багато різноманітних творів, багато пояснено навіть такого, про що Шевченко і не писав, а може й не думав. І тому, цей обширний матеріял треба поділити на дві діаметрально різні частини, а саме: справжнє шевченкознавство, яке ще творили українські вчені в перші роки совєтської влади, коли не було партійного тиску згори й можна було керуватись любов'ю до поета та тими величими завданнями, що стоять перед літературознавцями й критиками, і шевченкознавство з наказу партії, викривлене й повністю пристосоване до умов большевицької діялектики. Зрозуміло, що в умовах совєтського терору зі справжнього шевченкознавства не залишилось нічого, все спалено, знищено або заховано в спеціальніх секретних відділах бібліотек, а творців загнано на заслання, закатовано або замучено.

А Шевченкова творчість, залежно від періоду розвитку совєтської влади, піддається новим і новим викривлюванням. Шевченко вже був запеклим націоналістом, коли за посідання його портрету розстрілювали, був революціонером — предтечею совєтської жовтнє-

вої революції, був демократом, що перебував під впливом буржуазно-націоналістичних істориків і по націоналістичному викривлював історичне минуле України, то знову великим українським поетом, що “разом з російськими передовими діячами боровся за краще свого народу”. Але, і тут А. Хвиля зробив поважне застереження, що “Шевченко ніколи не був і не може бути для трудящих прaporом! Единим прaporом трудящих мас усього світу є вчення Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна”. (Вступна стаття до “Кобзаря”, 1934 рік).

В 1933 році виходить у світ харківське видання “Кобзаря”, тиражем у 50,000 примірників за редакцією Хвилі й Шабльовського. Цим виданням відмічалося 120-річчя з дня народження Тараса Шевченка. При чому це приходило в знаменний час страшного голоду, коли мільйони українців падали жертвою кривавого комунізму, не меншою жертвою впали й твори Шевченка, там убито гордого духа українського кобзаря; Шевченко вдруге помер би, коли б побачив, що приготовано з його спадщини для тоЯ України, для якої він так карався, але не каявся.

Ось, що читаємо в коментарі до “Обніміте ж, брати мої, найменшого брата”... “В цьому заклику найяскравіше виступає непослідовність, обмеженість Шевченка, як селянського демократа, який при всій своїй революційності не позбувся рис дрібно-буржуазних ілюзій, релігійних серпанків, віри в можливе примирення гнобителя й гнобленого”...

Знову слова Шевченка: “В своїй хаті своя правда і сила і воля...” мають таке пояснення: “Тут у Шевченка найяскравіше виявилася вузькість і обмеженість селянського світогляду, виразником якого він був.”

Шевченківські слова “Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив...” мають такий жалюгідний коментар: “Користуючись націоналістично - поміщицькими джерелами, Шевченко невірно розуміє те суспільне оточення, що було на Запоріжжі.”

Також і оклик Шевченка “Гетьмани, гетьмани! Якби то ви встали...” має таке пояснення, в якому большевицькі критики накидаються на Шевченка: “Не такі були гетьмани, якими їх змалював на основі поміщицької літератури Шевченко. Всі оті ясновельможні на воронім коні Байди Вишневецькі, Лободи, Сагайдачні, Остряниці, Хмельницькі, Дорошенки, Мазепи, Розумовські тільки провадили покріпачення селянських мас.”

Знову на іншому місці читаємо ще такий коментар про Хмельницького: “Богдан Хмельницький — український гетьман (1648 - 1657) запродав Україну царській Москві і грабував трудящу людність України разом із козацькою старшиною...” А за десять років того самого Хмельницького большевики виносять на вершини, в 1943 році названо його іменем місто Переяслав і встановлено бойовий орден.

Батько української літератури І. Котляревський і Г. Квітка Основ'яненко, які знайшли відпечаток у Шевченківській творчості, мають там теж відповідні пояснення, а саме: Котляревський — український дворянсько-поміщицький письменник. Мав велику популярність серед українського панства. Відзначався цареславством та холуйськими одами на честь вельмож...”

“... Квітка Основ'яненко — дворянсько-поміщицький письменник. Мав масток коло Харкова. В своїх творах боронив кріпацький лад, царизм, попівство. Закли-

кав селянство до служніяності і покори. Безперечно та-
кий письменник-монархіст не міг бути приятелем Шев-
ченка..."

До слова "москаль" додано такий коментар: "в ро-
зумінні як ставленник російського царського уряду, гу-
бернатор, офіцер, жандарм..."

Такими й подібними коментарями перетяжений
весь "Кобзар" і його завдання в совєтській дійсності
не популяризувати Тараса Шевченка, а служити совєт-
ській пропаганді в закріпощені українського народу. І
так святі традиції величного українського історичного
минулого большевики використовують у своїх інтере-
сах, користуючись фальшем і безмежною брехнею.

1939 рік приніс нове ювілейне видання творів Шев-
ченка, з'явилися нові його знавці та знову поспались
нові пояснення, які ще жорстокіше катують постового
свободолюбного духа.

І так совєти не жаліють коштів на розвиток шевчен-
кознавства, не забороняють його святкування, поширю-
ють його культ, поставили йому пам'ятник у Києві за
проектом ленінградського архітектора, бо в Україні та-
кого не знайшлося, що гідно відтворив би великого по-
ета. Але, ця популяризація відбувається коштом святих
з українського національного Пантеону, яких боль-
шевики перефарбовують, підтягають на свій лад і роб-
лять із них своїх партійних агітаторів.

Стоймо перед двома різними розуміннями Шевчен-
ка, з одної сторони царським, де було заборонено йо-
го творчість, або її скорочувано, заборонено його свят-
кування, а з другої сторони большевицьким, де дозво-
лено на його культ, але перефарбовано його історичне

.

підґрунтя, знято його національну форму вияву й з великого українського патріота зроблено большевицько-го агітатора. І так білий чи червоний ворог однаково знущаються над Шевченківською спадщиною, однаково нищать його культ як великого національного пророка й генія.

І тому, за словами безсмертного “Кобзаря” нам лишається лише просити Всешишнього Господа, як це робив і Шевченко:

“...Боже!
Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!...
Поборов ти першу силу,
Побори ж і другу,
Ще лютішу.”

ВОЛОДИМИР ЖИЛА

ЖІНКА В ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

В своїй творчості Тарас Шевченко створив величні образи української жінки. Він своїм творчим духом проник свою добу й віддав данину людям, з якими йому приходилося спільно жити, спільно терпіти й вперто виконувати під душою образ того страшного й нечуваного лиха, що судилося українському народові, зокрема його жіноцтву. Він, як мало хто серед світових геніїв, створив безсмертні образи жінки-страдниці, жінки-матері, жінки-покритки, якої гіркий і незавидний життєвий вінець потрясє нашу душу, закрадається в свідомість і болить до сліз. Майстерність його великого таланту викрила всі найглибші її почування, ввесе страшний біль серця та трагізм долі. І тому, ці картини так глибоко закарбовуються в душу й так персконально промовляють до кожного, хто хоча б раз їх створить в своїй уяві.

І так, ці великі образи жінок полонили велику частину Шевченкового таланту. Він, можна широко сказати, став незрівняним співцем жіночої душі, тонким знавцем жіночої психології.

Основи для цього лежали вже в його душі, бо по своїй природі він був людиною глибокого ліричного почуття, схильною до великого експансивного підне-

сення, повного задумлиєости, але рівночасно пройня -
того якоюсь особливою м'якістю, що так яскраво висту-
лас в його творчості.

Княжна Варвара Репніна після заслухання одного
з віршів Шевченка писала в одному зі своїх листів:
“О, коли б я могла передати Вам усе, що я пережила
в часі цього читання! Які почування, які думки, яка
краса, який чар і який біль... Це була захоплююча му-
зика, що співала мелодійні вірші на нашій гарній мові,
здатній усе висловити”.

Але, в житті Шевченко не мав щастя до жінок.
Він, незважаючи на велику тугу душі, що так шукала
життєвої товаришки, не знайшов її. І тому, його туга
переливалась у вірші, виростала у величні образи жі-
нок, що ставали для нього розрадою на важкому життє-
вому шляху. І як дивно, що такий великий талант, на-
ділений такою многогранністю почуття та таким гли-
боким ідеалізмом, не вмів практично зрозуміти жіно-
чого товариства, в якому він часто губився або став
для них незрозумілим і далеким. Ця сама княжна Реп-
ніна так пише про його, як людину, яку вона без сум-
ніву глибоко кохала й яка заважила широко на її ду-
шевних почуваннях: “Шевченко - дитя природи й не
мас жадного виображення про те, що випадає; однак,
у нього багато такту, доброти й пошани до всього свя-
того, тому він з усіма чесністю, повним пошані для
старших і всі його люблять”. В іншому місці, вона пи-
ше: “Я ж дуже прив'язана до нього й не перечу, що
коли б я бачила з його боку кохання, я може відпові-
ла б йому пристрастю, але що я ніодної мінути не мо-
гла помилитися щодо цього, то я зараз відвела цьому

почуванню місце серед тих, які очищуються зреченнем, і мені ні трохи не довелось би робити собі докір за нього, коли б не повинна була признатися, що воно дуже захопило мене так, що я забула мою Біблію, стала млява й недбала в молитвах і далеко менше строга в моїм читанні, а потім холодна й якийсь час так убійчо настроєна, що мені здається — я втратила віру. — Так розчарувалась княжна Іоанна в своєму коханні, яке спочатку було так величним і надійним, але на жаль, воно було одностороннім, її почуття не знаходили зrozуміння і навіть коли Шевченко цілавав її по руках, то робив це з чемноти і з великої пошані до неї, але в жадному випадку не залиявся.

Такою була його природа, якій він завжди повністю підпорядковувався, не піддаючись змінним почуттям чи своєму оточенню. І тут, його туга не знаходила відповідника, мистецька фантазія полонювала його людські почуття, він різьбив величні жіночі постаті в своїй геніальній творчості, а в житті залишався самітнім, без співчуття своєї дружини, якої завжди так прагнув.

Його захоплення жіночими постатями не можна брати лише за рахунок його великого почуття, що нуртувало його душу, але треба відтворити собі те трагічне становище, серед якого жив тоді наш народ, а зокрема наше жіноцтво. Воно, здається, найбільше тоді страждало й то не тільки від важкої праці, але воно було сильно морально пригноблене, його гнітила доля-мачуха. І тому, недивно, що моральні переживання Шевченківських геройн такі своєрідні, та рівночасно так глибокі, що видно саме дно їхньої душі. І тим вони саме великі, в тому проявляється їх своєрідність та не-

затерті риси українськості. Шевченко вирвав їх із са-
мих низів суспільства, виніс із пекла людського горя
і поставив їх перед нами не як жертві, але як борців,
що терплять, але не падають на своєму шляху. Бо дій-
сно, кому могло більше судитись, як не тій бідній при-
забутій кріпачці, жінці викинутій поза межі тодішнього
суспільства, зданій кожнотакож на фізичне й духове
зламання. Закріпачена жінка, що гнулась під тягарем
злиднів і горя, часто падала жертвою панської розпу-
сти чи російської солдатчини. Перед нашими очима
просуваються численні постаті, що їх поет переніс жи-
вими з дійсності. Вони понівечені, морально зламані
наче сови чи відьми, привидами снуються і страшать
людей, від них несуться прокльони й тхне кошмаром.

Ця страшна жіноча доля проникла наскрізь духо-
вість поета. Шевченко від цирого серця признається:

"Неначе цвяшок в серце вбитий,
Оцию Марину я ношу."

В крові серця він творить поему "Марина". він сві-
домий його великої відповідальності передати ці кар-
тини поколінням. І тому, ці вступні слова такі знамен-
ні та заразом так характеристичні, бо говорять про
джерело його творчості, яка плила з глибин серця.

Скільки місця він присвячує в своїй творчості гли-
боким материнським почуттям, справжньому коханню,
що так невід'ємно стоять у парі з розумінням жіночого
життя, як потреби душі. Тут він об'єднав біологічні мо-
менти існування з соціальними потребами й все май-
стерно зв'язав із дійсністю. А страхіття цієї дійсності
незавидні, вони толочать усі найсвятіші почування, роз-
бивають жіночий світ і кидають її нещасну на призво-

ляще. Скільки гіркого болю відчуваємо від нещасної Катерини, яка без сумніву глибоко кохала, від природи була ніжна з усіми найкращими почуваннями жінки.

“Іде шляхом молодиця, —
Мусить бути з прощи.
Чого ж смутна, невесела,
Заплакані очі?

У латаній свитиночці,
На плечах торбина,
В руці ціпок, а на другій
Заснула дитина.”

Такі й подібні картини пересуваються перед нашими очима, зі сторінок “Кобзаря” промовляють нещасні постаті, простоволосі, пройняті якимось нечуваним демонізмом, що конають у страшних муках терпіння. Душевні переживання, розпадання жіночого серця на частини, руйнація душі — це теми, яким так пристрасно віддається велика поетова муз.

Але, крім страшних образів понівечених душевних переживань, яким поет так глибоко співчуває, ми бачимо також мініятурні образи жіночої душі повні глибоких нюансів, рефлексії:

“Ой, одна я, одна,
Як билинонька в полі,
Та не дав мені Бог
Ані щастя, ні долі,

Тільки дав мені Бог
Красу, карії очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.”

Не забуває Шевченко також і про українські консервативні моральні традиції, які застигли в ході свого розвитку та не признають нової дійсності, що витворилася внаслідок помішання певних соціальних норм, занесених чужинцями в Україну

“А він її запитає:

«Чи не била мати?».”

Ще яскравіше виявляється наш традиційний на-

клін у незрозумінні кохання та в прагнені віддати своє
дитину за багатого:

“Сохне вона, як квіточка, — Нищечком єднала.
Мати не питає.
«Іди, доню!» каже мати,
«Чого в'янеш, моя доню?»
“Не вік діувати;
Стара не спітала,
Він багатий, одинокий,
За сиюного, багатого Будеш панувати!.”

Вершники цього українського консерватизму ви-
являєс поет, коли батько не хоче знати своєї дитини,
коли воліс залишитись без допомоги на старші роки,
щоб тільки звільнитись від усіма осміяної своєї доньки.

—“Прости мені, мій батечку, — “Нехай тобі Бог прощає
Що я наробила! Та добрії люди!
Прости мені, мій голубе, Молись Богу та йди собі —
Мій соколе милий!” Мені легше буде.”

Це один з кращих образів понівеченого материн-
ства, розтопаної любови, який поет огорнув серпанком
свого глибоко співчуття, він одинокий огортає її неща-
сну свою теплотою та невидимою любов'ю до її тра-
гічної долі.

Він прощає страдницю Катерину на далеку дорогу
та її образ оточус сяйвом теплоти:

“Пішла у садок вишневий, Промовила: «Не вернуся!
Богу помолилася,
Взяла землі під вишнею,
На хрест почепила;

В далекому краю
В чужу землю чужі люди
Мене заховають».”

І тут, мимоволі ми мусимо склонити голову перед
тою нещасною жінкою, бо її образ створений поетом із
найреальнішої дійсності, яку він піdnіc на вершині
зрозуміння і співчуття. Він її не виправдує, бо теплота
його почуття не йде по лінії її вчинку, а проникає в її

інтимний світ, скоплює підсвідомі порухи її душі й дає нам її психічний стан. В цьому, як твердять літературознавці й проявляється сила Шевченківського генія, який у глибоко ліричному сприйнятті відтворював трагізм жінки й тим заслужив на ім'я одного з найбільших знавців жіночого серця.

Прекрасні Шевченкові образи материнства, вони пройняті специфічною святістю і немов складаються на образ Божої Матери:

"У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває іноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль

Охватить душу, стане жаль
Мені її, і зажурюся
І перед нею помолюся
Мов перед образом святым
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла".

Шевченко також дав образ матері, що виконавши своє біологічне призначення, нехтує людськими пересудами, вона вміє протиставитись ворожій стихії соціальних обставин і консервативних традицій та захистити своє право на материнство.

"Не минула тая слава,
Не марно пішла:
Удовиця у м'яснниці
Сина привела.
Вигодувала малого,
До школи дала,
А зі школи його взявиши —
Коня купила,
А коня йому купивши,
Сідельце сама
Самим шовком вишивала,

Злотом окула.
Вдягла його у червоний
В жупан дорогий,
Посадила на коника:
«Гляньте, вороги!
Подивітесь!» Та й повела
Коня вздовж села,
Тай привела до обозу,
В військо отдала,
А сама на прощу в Київ
В черниці пішла..."

Однак, вона не забуває, що її вчинок противиться моральному наставленню народу і тому вона іде в чер-

ниці, щоб там схиливши перед образом Всевишнього Бога просити його прощення. Тим Шевченко вказує, що його героїні мають глибоке вроджене почуття моралі, яке перемагає всяку життєву стихію та схиляється до батьківських переконань про справжнє і чесне життя.

І так, перечитуючи безсмертні Шевченківські поезії ми знаходимо нові й нові образи жінок, які своїм наставленням та душевними переживаннями далеко виходять поза межі звичайних почуттів і можуть послужити для нашого жіноцтва криницею цілющої води, щоб там побачити світ своєї душі та призадуматись над своїми переживаннями та психічними настроями.

І так, Шевченко нарівні з Рафаелем, Данте, Гете, Міцкевичом потрясає наш духовий світ. І хоч він не має ні своєї Beatrice, чи Mariolky, яких би він уквітчував поривами своєї великої фантазії, він створив безсмертні постаті жінки-страдниці й жінки-матері, які полоняють нас своїм духовим масштатом та силою свого дущевного пережиття.

Українське жіноцтво не сміє не знати тих великих шевченківських геройнь, воно мусить вчитись із його великої творчості та пам'ять поета огортати пошаною і любов'ю. Хай сповниться завітня мрія Шевченка, який казав, що його найбільшим бажанням є “як би хоч одна щира жіноча слізоза зворушення впала під час читання його творів”.

